

ברכת הכוהנים

בפרשתנו מופיעה ברכת הכוהנים (במדבר ו', כד-כו), אשר משולבת בסידור בסוף חזרת שליח הציבור על תפילת העמידה, בסוף ברכת התורה ובברכת הילדים בערב שבת.

”וַיְבָרֶכְךָ ה' וַיְשַׁמְרֶךָ:
יְיָ ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיִּהְיֶךָ:
יְשׂא ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיִּשֶׁם לְךָ שְׁלוֹם”

ל”ברכה המשולשת” מבנה ספרותי הרמוני: בכל פסוק שני פעלים והזכרת שם ה' אחרי הפועל הראשון; המספר העולה של 8-5-7 המילים ושל 15-20-25 האותיות לאורך שלושת הפסוקים מעיד על התפשטות והתרחבות של ברכת ה' בחיים שלנו. שלוש המילים ”ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ” עומדות במרכז הברכה ובמרכז הפסוק האמצעי. מילים אלה מהוות את מרכז הברכה גם בקריאה אחרת – קריאת המילה האמצעית שבכל פסוק. אך לא רק מבחינה צורנית; גם התוכן מצביע על התפתחות הברכה:

א. התקרבות ה' לאדם – מיחס כללי עד ליחס אישי ומועדף:

ברכה ◀ הארת פנים ◀ נשיאת פנים.

ב. מתנת ה' לאדם – מהצורך הבסיסי ביותר עד השאיפה הגדולה ביותר לעתיד:
שמירה ◀ חן ◀ שלום.

לאחר תיאור מחנה בני ישראל בפרשת במדבר, מוסיפה ברכת הכוהנים את ”שלום הבית” של מחנה ישראל. כבר בחנוכת המשכן בפרשת שמיני קראנו שאהרן נשא את ידיו לברך את עם ישראל אחרי הבאת הקרבן:

”וַיִּשָּׂא אֹהֶרֶן אֶת יָדָיו אֶל הָעָם וַיְבָרֶכֶם וַיִּרְדּוּ מַעֲשֵׂת הַחֲטָאת וְהֶעֱלָה וְהִשְׁלָמִים: וַיָּבֵא מִנְחָה וְאֹהֶרֶן אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וַיִּצְאֻהוּ וַיְבָרְכוּ אֶת הָעָם וַיִּרְא כְבוֹד ה' אֶל כָּל הָעָם” (ויקרא ט', כב-כג)

אך נוסח הברכה מובא דווקא בפרשתנו, ללמדנו שהברכה של עבודת הכוהנים בתוך המקדש מקרינה על כל מחנה ישראל, ובזכות כך שכינת ה' שורה בתוך עם ישראל, כפי שנאמר בפסוק לאחר ברכת הכוהנים:

”וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָנִי אֲבָרְכֶם” (במדבר ו', כז)

תפקיד הכוהנים הוא, אם כן, להזכיר בישראל את ברכת ה', וכך הברכה אכן תחול. כך מתפרשת גם משמעות החזרה על הפועל שם בפרשה הקצרה של ברכת הכוהנים: שימת שם ה' על בני ישראל – "וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל..." היא שגורמת לברכת ה' לחול ישירות על עם ישראל – "וְיָשֵׂם לְךָ שְׁלוֹם".

ברכת הכוהנים שבפרשתנו שימשה כבר במקרא כאב-טיפוס לעולם התפילות והברכות: בועז מברך את הקוצרים בלשון "ה' עִמָּכֶם", והם משיבים לו: "יְבָרְכֶךָ ה'" (רות ב, ד).

דניאל משתמש בתפילתו על מקדש ה' בירושלים, כשהיה בבבל, בנוסח ברכת הכוהנים:
"וַיִּעַתֶּה שְׁמִי אֶל-לִהְיוּ אֵל תְּפִלַּת עֲבָדְךָ וְאֵל תְּהַנּוּנָיו וְהָאֵל פָּנֶיךָ עַל מִקְדָּשְׁךָ הַשָּׁמַיִם לְמַעַן אֶ-דֹּעִי"
(דניאל ט', יז)

דוד המלך משלב את ברכת הכוהנים במזמור ס"ז ומרחיב אותה על כל אומות העולם. על עם ישראל להיות "מִמְלַכֶּת בְּהִיגִים וְגוֹי קְדוֹשִׁי" (שמות י"ט, ו) לכל אומות העולם, ולכן, ראוי לנסח את השפעת וברכת עם ישראל על כל אומות העולם בנוסח של ברכת הכוהנים:

"אֶ-לֵהִים יְהַנְנוּ וַיְבָרְכֵנוּ יְאֵר פָּנָיו אֶתֵּנוּ סֵלָה" (תהילים ס"ז, ב)

לפי התוספתא (סוטה פ"ז ה"ז) מברכים הכוהנים "על מעלות האולם". הכוהנים המברכים את העם נזכרים בשירי המעלות (תהילים ק"כ-קל"ד) באופן מפורש:

"בְּהִנֵּיךָ יִלְבָּשׁוּ צִדְקַת וְחִסְדֶיךָ יִרְנְנוּ... וּבְהִנֵּיךָ אֶלְבִּישׁ יֵשַׁע וְחִסְדֶיךָ רַגְלֵינוּ יִרְנְנוּ" (קל"ב, ט-טז)
"שִׂיאוּ יְדָכֶם קִדְשׁ וּבָרְכוּ אֶת ה'" (קל"ד, ב)

בנוסף לכך, ישנן מקבילות לשוניות רבות בתוך שירים אלו לברכת הכוהנים¹: המילים הפותחות את ברכת הכוהנים, "יְבָרְכֶךָ ה'", מופיעות פעמיים בשירי המעלות בתוספת המילה "מַצִּיִּין" (קכ"ח, ה; קל"ד, ג), אולי לרמז לנו שברכת הכוהנים נאמרת מול המקדש בירושלים. ברכת ה"שְׁלוֹם" קשורה מבחינת תוכן וצליל לירושלים: "שְׁאַלְזוּ שְׁלוֹם יְרוּשָׁלַם יְשֻׁלְיוֹ אֶהְבִּינְךָ" (תהילים קכ"ב, ו).

המתפללים במקדש בירושלים מרגישים את קרבת ה':

"יְרוּשָׁלַם הָרִים סָבִיב לָהּ וְה' סָבִיב לְעַמּוֹ מִיַּעֲתָהּ וְעַד עוֹלָם" (תהילים קכ"ה, ב)

בדומה להיותו של המשכן במרכז מחנה ישראל, ולהיותו של המקדש במרכז ארץ ישראל, טוען המשורר שעם ישראל הוא כמקדש של הקב"ה – "ה' סָבִיב לְעַמּוֹ".

1. Liebreich LJ, "The Songs of Ascents and the Priestly Blessing", JBL 74 (1955), 33-36 ראו

לאור הבנה זו של התארגנות עם ישראל סביב המשכן במדבר או המקדש בירושלים, ניתן ליישב תמיהה הלכתית גדולה על מנהג ישראל. הכתוב מגדיר את תפקיד הכוהנים לכל הדורות:

”כִּי בּוֹ בָחַר ה' אֱלֹהֶיךָ מִכָּל שְׁבֵטֶיךָ לְעֹמֵד לְשֵׁרֵת בְּשֵׁם ה' הוּא וּבָנָיו כָּל הַיָּמִים” (דברים י"ח, ה)

והמדרש (ספרי דברים, פסקא קס"ז) לומד מכך הלכה למעשה, שברכת הכוהנים נוהגת ”בין בארץ, ובין בהוצה לארץ”. פוסקים רבים תמהים על המנהג הקיים בקהילות רבות בחוץ לארץ, שהכוהנים נושאים כפיהם בימים טובים בלבד ולא בכל יום. לאור האמור לעיל, ניתן ליישב מנהג זה בפשטות: כיוון שברכת הכוהנים מבוססת ביסודה על התארגנות תקינה של עם ישראל סביב המשכן או המקדש בירושלים, המנהג ”לא מרשה” כביכול לתפוצות ישראל לברך את ברכת הכוהנים בשאר ימות השנה, כי עם ישראל בגלות רחוק מארצו. המנהג הגביל את ברכת הכוהנים רק לימים טובים, כשיש שמחה מיוחדת יחד עם מצוות העלייה לרגל לירושלים, ובכך גם קשר מיוחד לארץ ישראל.